

MAY 19

2023

SamGMU

BIOETHICS AND MEDICAL LAW

International Conference

Google Scholar indexed

CYBERLENINKA

Google

TASHKENT STATE DENTAL
INSTITUTE
www.tsd.edu.uz

TASHKENT MEDICAL
ACADEMY
www.tma.uz

SAMARKAND STATE MEDICAL
UNIVERSITY
sammu.uz

**ТАШКЕНТСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ СТОМАТОЛОГИЧЕСКИЙ
ИНСТИТУТ**

ТАШКЕНТСКАЯ МЕДИЦИНСКАЯ АКАДЕМИЯ

**САМАРКАНДСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ МЕДИЦИНСКИЙ
УНИВЕРСИТЕТ**

БИОЭТИКА И МЕДИЦИНСКОЕ ПРАВО

**Материалы международной научно-практической конференции
19 мая 2023 года**

BIOETHICS AND MEDICAL LAW

**Materials of the international scientific and practical conference
May 19, 2023**

Ташкент – 2023

Материалы международной научно-практической онлайн конференции «Биоэтика и медицинское право». - Ташкент: “Academic Research” MCHJ, 2023 год.

Редакционная коллегия:

Мухамедова Замира Мухамеджановна
доктор философских наук, профессор

Махмудова Азиза Нугмановна,
PhD, доцент

Атамуратова Феруза Садуллаевна
кандидат философских наук, доцент

Этот сборник включает в себя материалы международной научно-практической онлайн-конференции «Биоэтика и медицинское право».

Представленные материалы могут быть интересны преподавателям, научным сотрудникам, магистрам, студентам, чья область научных интересов связана с биоэтикой и медицинским правом.

Авторы несут ответственность за достоверность сведений и источников, цитируемых в статьях. Материалы даны в авторской редакции.

Организаторы конференции искренне признательны профессору Берне Аде, экс.председателю ФКЭСНГ, проф. Кубарь О.И., проф. Гурылевой М.Э., профессору Абросимовой М.Ю., д.ф.н. Беляевой Е.В. за их вклад в проведении конференции.

“IRODA ERKINLIGI” INSON ONGNING O‘Z-O‘ZINI BOSHQARISH QOBILİYATI SIFATIDA

Gulnoz Ruzmatova

“ALFRAGANUS” universiteti
professori, falsafa fanlari doktori

Har bir inson ongning turli “kesishmalari”ning muvofiqlashtirilgan ishisiz inson faoliyati mumkin emasligiga rozi bo‘ladi, ularning ba’zilari mavzuga tegishli ma’lumotlarni to‘plash va baholash uchun, boshqalari faoliyat rejaları va dasturlarini ishlab chiqish uchun, yana boshqalari esa ularning bajarilishi va boshqalarni ixtiyoriy nazorat qilish uchun javobgardirlar. Shunga qaramay, keng qamrovli “kelishuv hududi”ning mavjudligi faylasuflarga faoliyatning tubdan farqlanuvchi funksional modellarini yaratishga, uni amalga oshirishda ongning o‘rni va rolini turli usullar orqali tushunishga mone‘lik qilmaydi. Ijtimoiy falsafa uchun jiddiy oqibatlariga olib keluvchi amaldagi subyektning “Iroda erkinligi” masalasi g‘oyat keskin bahslarga sabab bo‘ladi.

Faylasuflar va ilohiyotchilarni uzoq vaqtdan beri qiziqtirib kelgan ushbu hodisani tavsiflab aytishimiz joizki, “Iroda erkinligi” inson ongning o‘z-o‘zini boshqarish qobiliyatini, ya’ni ongdan tashqarida mavjudlik sharoitlariga bog‘liq bo‘lmagan xatti-harakatlar impulslarini rivojlantirish qobiliyatini anglatadi. Boshqachasiga aytganda, biz sabablari o‘z axborot mexanizmlariga asoslangan va mavjudlik muhiti sharoitlari bilan bevosita bog‘liq bo‘lmagan xatti-harakatlar borasida so‘z yuritamiz. Iroda erkinligining mavjudligi psixikaning oddiy uzatish mexanizmi, organizm va atrof-muhitning moslashuvchan aloqasi vositasi bo‘lishni to‘xtatishini va tashqi qat’iyat qarorlaridan holi bo‘lgan mutlaqo mustaqil manbaga aylanishini anglatadi.

Iroda erkinligi mavjudligini isbotlash uchun inson xayoliga kelgan birinchi fantaziyani amalga oshirishi kifoya — jumladan, chap qo‘lini yuqoriga ko‘tarish, shu bilan birga o‘ng oyog‘ini yerga bosish. Savol tug‘iladi, agar xohlasak, boshqacha yo‘l tuta olardik: o‘ng qo‘limizni yuqoriga ko‘tarib, chap oyog‘imiz bilan yerga tepinish? Bu savolga ijobiy javob bilan bahslashish qiyin. Endi o‘zimizga savol bersak: Iroda erkinligini isbotlash uchun chap oyog‘imiz bilan emas, balki o‘ng oyog‘imiz bilan tepinish orqali o‘ng qo‘limizni emas, balki chap qo‘limizni yuqoriga ko‘tarishga qaror qilganimizning sabablari nimada? Bizning tanlovimizning sabablari nimada? Ushbu qaror bizning

ongimizga tashqi boʻlgan hayotimiz sharoitlari - kunning vaqti yoki ob-havo, sogʻligʻimiz holati yoki biz yashayotgan mamlakatning iqtisodiy holati bilan bogʻliqmi?

Bizni boshqa qoʻlni emas, balki bir qoʻlni koʻtarishga undagan sabablar bizning ongimizga immanent ekanligini taxmin qilish mushkul emas, bu mustaqil ravishda oʻz tanlovini aniqlagan holda aynan shunday qilishni istaganimizdan va boshqacha emas. Tabiiyki, ongning bu qobiliyati biz tasvirlagan sunʼiy vaziyat bilan cheklanmaydi. Xulq-atvorni oʻz-oʻzidan erkin tanlash qobiliyati insonlarni tabiat kuchlari va hodisalaridan ajratib turadigan inson faoliyatining har qanday shakllarini tavsiflaydi.

Inson tafakkuri iqtisodiyot, siyosat, sanʼat va ilm-fan sohasida insonlarning faoliyatini gʻoyat chuqur farqlaydi va oʻz natijalarini oʻz holatlariga bevosita bogʻliq qilib qoʻyadi: nafaqat hisoblashning aniqligi yoki xatosiga, balki maqsadlar va vositalarning qiymatini tanlashga ham, eng aniq koʻrinadigan vaziyatlarga ham chuqur urgʻu beradi. Aslida, faqat insongina jismoniy xavfsizlikdan koʻra toza vijdonni afzal koʻrishi mumkin; faqat jamiyatda bir xil tarbiya va taʼlim olgan egizaklar oʻz tanlovlarni ongli va ixtiyoriy ravishda, qalblarining ichki harakatlari taʼsiri ostida amalga oshirgan holda, ruhoniy va qotilning muqobil turmush tarzini tanlashlari mumkin va hokazo.

Va yana, aksariyat faylasuflar inson irodasi erkinligi deya ataladigan bu kabi “ongni oʻz-oʻzini induksiya qilish” mavjudligini inkor etish mutlaqo umidsiz kasb ekanligiga rozi boʻladilar. Bunday holat bilan bahslashishga atigi bir nechta radikallar harakat qiladilar, chunki ongning har qanday eng kichik harakati, hatto u bevosita kuzatuvdan yashiringan boʻlsa ham, oʻz tashqi sababiga egadir. Biroq, bu holat faylasuflarga inson irodasi erkinligi darajasini turli yoʻllar bilan baholashga va shu asosda faoliyatning muqobil modellarini yaratishga toʻsqinlik qilmaydi.

Shunday qilib, ijtimoiy falsafadagi volyuntaristik oqimlar tarafdorlari inson irodasi erkinligi universal va mutlaq xarakter kasb etishiga ishonchlari komil edi. Ushbu faylasuflar ijtimoiy hayotda uning subyektlarining suveren irodasidan boshqa sabablarni koʻrmaydilar, unda bu irodani “tarbiyalash”, uni oldindan belgilangan yoʻnalishga yoʻnaltirishga qodir boʻlgan omillarni topa olmaydilar. Natijada, oʻzgaruvchan istaklar, intilishlar, ehtirosalar, oldindan aytib boʻlmaydigan kayfiyat va injiqliklarning tizimli boʻlmagan toʻplami sifatida tushunilgan inson ongi jamoat ishlarining “jadvalini” belgilab, nazoratsiz, ixtiyoriy, oʻz xohishiga koʻra tarixning ilohiy kuchi sifatida qabul qilinadi.

Jamiyatdagi insonlar o‘lmas “Oltin buzoqcha” dagi kamerger Mitrichning - “qanday istasak, shunday qilamiz” tamoyiliga muvofiq yashaydi va harakat qiladi, deya hisoblaydigan bunday pozitsiyasiga binoan - obyektiv aloqalar, bu insonlarning xohishi va irodasiga bog‘liq bo‘lmagan har qanday ijtimoiy qonunlar mavjudligini inkor etish ajablanarli holat emas. Volyuntaristlarning fikricha, tarixdagi qonuniyat, prinsipial jihatdan mumkin emas, binobarin tarix “insonning erkin ruhi tomonidan uning axloqiy e‘tiqodiga muvofiq yaratilgan jarayondir”; shu tariqa u zarur sabablarga ko‘ra mavjud bo‘lgan barcha narsalardan farq qiladi va shuning uchun uning obyektiv zarurati bilan ma‘lum bo‘lishi mumkin. Olamdagi barcha narsalardan farqli o‘laroq, jamoat hayotida insonning - muayyan ideallar, e‘tiqodlar, intilishlar kabi timsoli erkin intilishi natijasi qanday bo‘lishi lozim. Bu yerda muntazamlikka o‘rin yo‘q, chunki muntazamlik faqat zarur bo‘lgan narsada mavjud, jamiyat esa insonlarning erkinligi va aniqlanmaydigan irodasiga tayanadi”.

Tabiiyki, inson faoliyatining qonuniyligini va shuning uchun uni obyektiv ilmiy bilish imkoniyatini inkor etuvchi volyuntarizm pozitsiyasi zamonaviy ijtimoiy fanlarda u qadar mashhur emas. Ta’kidlash joizki, volyuntarizmga ekstremal muqobillik bir xil darajada mashhur emas - inson faoliyatining fatalistik tushunchasi, unga ko‘ra erkinlik illyuziyasi bilan xushomad qilgan inson aslida taqdir tomonidan boshqariladi, Seneka aytganidek, itoatkor va itoatsiz insonlarni sudrab boradi. Ushbu taqdir faylasuflar tomonidan turlicha tushuniladi: bir holatda u o‘ziga xos karma, Xudoning o‘zgarmas irodasi sifatida harakat qilsa, boshqa holatda u oldindan belgilab qo‘yilgan qandaydir tarixiy maqsad mavjudligini providensializm nuqtai nazaridan talqin qilinadi. Bu esa insonlarning xohish va istaklaridan qat’iy nazar avvaldan belgilangan tarixiy. o‘zlaridan qat’i nazar, muqarrar ravishda keladi.

Aksariyat faylasuflar va sotsiologlar iroda erkinligi haqiqatan ham insonlarga xosdir, deya hisoblalaylar, biroq uni mutlaqlashtirmaslik lozim. Gap shundaki, bunday erkinlikning mavjudligi inson faoliyatida inson irodasiga bog‘liq bo‘lmagan va uning avtokratiyasiga obyektiv chegara qo‘yadigan hal qiluvchi omillar yo‘qligini anglatmaydi. Shu bilan birga, faylasuflar o‘zaro eksklyuziv yechimlarni taklif qilib, bunday omillarning o‘ziga xos tabiati haqida faol bahslashadilar.

Aksariyat faylasuflar volyuntarizm pozitsiyasi bilan bahslashar ekanlar, inson irodasining o‘zboshimchaliklariga bog‘liq bo‘lmagan obyektiv omillar tizimini, avvalo, inson ongi tizimining o‘zida kashf etadilar. inson faoliyatini tartibga soluvchi ongni sof subyektivlik sohasi - hech qanday obyektiv qonunlar bilan bog‘lanmagan ruhning mutlaq erkinligi sohasi deya o‘ylash behuda.

Bunday faylasuflar, insonlar faoliyatida shubhasiz qonunlar mavjud va ularning manbai inson ongining o'zi bo'lib, uning mavjudligida qat'iy ichki intizom bilan bog'liq, degan fikrni ilgari suradi. Yuqorida e'tirof etilganlar inson tafakkurining - aks ettiruvchi, voqelikni o'z mavjudligi mantig'ida tushunishga intiladigan va voqelikni inson uchun hayotiy ahamiyati nuqtai nazaridan baholaydigan va xatti-harakatlarning bevosita ixtiyoriy impulslari bilan shakllanadigan reaktiv kabi barcha shakllariga taalluqlidir.

Ushbu barcha sohalardan olimlar inson xohish-istaklari va intilishlaridan mustaqil ravishda ongni o'z-o'zini ochishning obyektiv qonunlarini izlaydilar va topadilar. Shu kabi qonunlar bilish sohasida mavjud bo'lib, bu yerda haqiqatni izlash natijalari subyektning qadriyat imtiyozlariga, uning ixtiyoriy harakatlariga yoki vakolat darajasiga bog'liq, biroq bunday izlash mexanizmlariga emas. Insoniy qadriyatlar iyerarxiyasini belgilaydigan qonunlar qadriyatlar ongi sohasida ham mavjud bo'lib, bu yerda insonlarning nima kerak va nima kerak emas, nima go'zal va nima xunuk, nima adolatli va nima adolatsiz, nima maqsadga muvofiq va nima maqsadga muvofiq emasligi borasidagi g'oyalari tasodifiylikdan yiroqdir, zotan ular oxir-oqibat ijtimoiy moslashish maqsadlariga xizmat qiladi. Har bir jamiyat, har bir tamaddun, har bir tarixiy davr insonlarning individual ongiga o'zgarimas kuch bilan yuklangan va unga tabiat qonunlaridan boshqa bog'liq bo'lmagan o'ziga xos umumbashariy ahamiyatga ega bo'lgan "subyektlararo" qadriyatlarga egadir. Va nihoyat, faol ongning "amaliy" reaktiv sohasida, shuningdek, muayyan stereotipik sharoitlarda inson xulq-atvori normasini belgilaydigan o'z-o'zini ochishning obyektiv qonunlari mavjud.

Shunga qaramay, inson faoliyatiga obyektiv qonunga o'xshash xarakter kasb etuvchi ongning bunday ichki o'zini-o'zi tartibga soluvchilarni tan olishi uning funksional mexanizmlarini tushunishdagi tub tafovutlarni olib tashlamaydi. Insonlarning xohish-irodasi ongga bog'liq bo'lmagan omillar bilan cheklanganmi yoki ongdan tashqari, undan farq qiluvchi aniqlash omillarini faoliyatda aniqlash mumkinmi?, degan savol borasidagi tortishuvlar yangi kuch bilan boshlanmoqda? Ushbu masala bo'yicha bahs uzoq vaqtdan beri falsafada ijtimoiy hayot asoslarini "idealistik" va "materialistik" idrok etish munozarasi sifatida tasniflangan.

Dastlabki nuqtai nazar tarafdorlari ijtimoiy qonunlarning yagona manbai ongning ichki qonunlari bo'lib, ular keyinchalik butun insoniyat tarixiga "translyatsiya qilinadi" (quyida biz P.A.Sorokinning ijtimoiy-falsafiy tushunchaga asoslangan bunday yondashuv mantig'ini ko'rib chiqamiz). Ikkinchi nuqtai nazar tarafdorlari ong emas,

balki unga nisbatan birlamchi bo'lgan, unga bog'liq bo'lmagan va uning mazmunini aniqlaydigan bu kabi hodisalarning mavjudligiga ishonch hochil qilganlar. Biroq, bu e'tiqod faylasuflarning inson ongini tashqi tartibga solishga qodir bo'lgan bunday hodisalarni aniqlashda ajralib turishiga to'sqinlik qilmaydi.

Dastlab ushbu muammoning yechimlaridan biri inson irodasi erkinligi insonlar faoliyatiga bevosita ta'sir ko'rsatadigan atrof-muhit omillarining ta'siri bilan cheklanganligiga ishonch hosil qilgan holda, ijtimoiy hayotni naturalistik tushunish tarafdorlari tomonidan taklif etiladi. Mazkur nuqtai nazar, xususan, geografik determinizm tarafdorlari tomonidan qabul qilinadi - jumladan, fransuz mutafakkiri Charlz Monteskye, hayotning iqlim sharoiti, relyefi va boshqalar o'z-o'zidan insonlarning ongini shakllantiradi, ularning moyilligini, odatlarini, didini va yevropaliklarni afrikaliklardan, fransuzlarni inglizlardan va boshqalarni ajratib turadigan xatti-harakatlarning boshqa ruhiy regulyator-larini aniqlaydi. Bu kabi nuqtai nazarni tanqid qilib, tarixni to'g'ri materialistik tushunish tarafdorlari tabiiy muhit hodisalari ong tuzilmalariga bevosita ta'sir o'tkaza olmaydi, faylasufning vazifasi tashqi sharoit emas, balki uning ichki omillari sifatida harakat qiladigan faoliyatning bunday moddiy determinantlarini aniqlashdir, deya hisoblaydilar.

REFERENCES

1. Монтескье Ш. Избранные произведения. – М.,1959.
2. Марков Б.В. Философская антропология: очерки истории и теории: Учебное пособие для студ. и аспирантов гум. спец. – СПб.: Лань, 1997.
3. Лейбин, В.М. (2001). Классический психоанализ: история, теория, практика. – М.: Наука, 336.
4. Юнг, К.Г. (1995). Аналитическая психология. Прошлое и настоящее. –М.: Мартис, 320.
5. Ruzmatova G. Eastern melodies in the text of Plato // International Journal of Recent Technology and Engineering. Vol. 8, Issue-2S6, July, (2019). –P. 444-448. IJRTE. ISSN: 2277-3878.
6. Ruzmatova G. Comparativist analysis of Representations about Will in View of Friedrich Nietzsche and Jalaliddin Rumi // International Journal of Psychosocial Rehabilitation, Vol. 24, Issue 04, 2020. ISSN: 1475-7192. –P. 3215-3227.

CONTENTS | MUNDARIJA | СОДЕРЖАНИЕ

19. Исламов, Ш. Э., Норжигитов, А. М., & Норматматов, И. З. (2023). ПРАВА ПАЦИЕНТА ПРИ ПРОВЕДЕНИИ МЕДИЦИНСКИХ ЭКСПЕРИМЕНТОВ. *Bioethics and Law*, 5(2), 107-109.
20. Ёрова, С. К., & Гарима, А. (2023). КОММУНИКАТИВНАЯ КОМПЕТЕНТНОСТЬ МЕДИКА В СПЕЦИАЛЬНОЙ (ПРАКТИЧЕСКОЙ) СФЕРЕ. *Bioethics and Law*, 5(2), 114-118.
21. Бобоназаров, С. Д., Исламов, Ш. Э., & Махматмурадова, Н. Н. (2023). ПРОБЛЕМА ЭТИЧЕСКИХ ВЗАИМООТНОШЕНИЙ МЕЖДУ МЕДИЦИНСКИМ РАБОТНИКОМ И ПАЦИЕНТОМ. *Bioethics and Law*, 5(2), 119-122.
22. Умарова, Д. А. (2023). ПАЛЛИАТИВНАЯ ПОМОЩЬ С ТОЧКИ ЗРЕНИЯ СОЦИАЛЬНОЙ БИОЭТИКИ И БИОПРАВА. *Bioethics and Law*, 5(2), 123-127
23. Умирзакова, Н. А., & Инагамова, С. Д. (2023). ИНСТИТУЦИОНАЛЬНЫЕ АСПЕКТЫ ФОРМИРОВАНИЯ БИОЭТИКИ В МЕДИЦИНЕ. *Bioethics and Law*, 5(2), 128-132.
24. Набиев, Б. А.(2023). ПРАВО ГРАЖДАН НА ОХРАНУ ЗДОРОВЬЯ И СПРАВЕДЛИВОЕ ТРАНСГРАНИЧНОЕ ВОДОПОЛЬЗОВАНИЕ В ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ. *Bioethics and Law*, 5(2), 133-137.
25. Махматмурадова, Н. Н., Норматматов, И. З., & Рахманов, Х. А. (2023). ЭТИЧЕСКИЕ ПРИНЦИПЫ КЛИНИЧЕСКОГО ИССЛЕДОВАНИЯ ПРИ НЕСПЕЦИФИЧЕСКОЙ ИНТЕРСТИЦИАЛЬНОЙ ПНЕВМОНИИ. *Bioethics and Law*, 5(2), 138-141.
26. Бекчанова, К., & Атамуратова, Ф. С. (2023). ОСОБЕННОСТИ БИОМЕДИЦИНСКОГО ПРИНЦИПА - УВАЖЕНИЕ АВТОНОМИИ ЛИЧНОСТИ В ПСИХИАТРИИ. *Bioethics and Law*, 5(2), 142-148.
27. Камариддинзода, М. К. (2023). ЭТИЧЕСКИЕ ПРАВИЛА И МОДЕЛИ ВЗАИМООТНОШЕНИЙ ВРАЧА И ПАЦИЕНТА. *Bioethics and Law*, 5(2), 149-153.
28. Ибрагимова, С. Э. (2023). МЕДИЦИНСКАЯ ЭТИКА И МЕЖДУНАРОДНЫЕ СТАНДАРТЫ УГОЛОВНОГО ПРАВОСУДИЯ. *Bioethics and Law*, 5(2), 154-159.
29. Mahmudov, Z. M., & Qurbonova, Z. (2023). TIBBIYOT DEONTOLOGIYASINING “PEDIATRIYA” YO’NALISHIDA MUNIMLIGI. *Bioethics and Law*, 5(2), 160-163.
30. Манкунян, О.Х., Отажонова, Х.И., Умрзакова, Н.А (2022). АСПЕКТЫ БИОЭТИКИ И ДЕОНТОЛОГИИ В ДЕТСКОЙ СТОМАТОЛОГИИ. *Bioethics and Law*, 4(2), 164-166
31. Юлдашева С. Л. (2023). ХАЛҚ ТАБОБАТИ ТУШУНЧАСИГА ДОИР ФАЛСАФИЙ МУЛОҲАЗАЛАР *Bioethics and Law*, 5(2), 167-170
32. Tursunbayev.F.A (2023). TIBBIYOT BILIMLARIDA FALSAFANING ROLI *Bioethics and Law*, 5(2), 171-175.
33. Икромидинова, Р. У. (2023). МЕДИЦИНСКАЯ ДЕОНТОЛОГИЯ ВРАЧА И ПАЦИЕНТА. *Bioethics and Law*, 5(2), 176-179.
34. Рахимова, Р. Х., Нурметов Б. М (2023). РОЛЬ МУСУЛЬМАНСКОЙ БИОЭТИКИ В РАЗВИТИИ ГЛОБАЛЬНОЙ БИОЭТИКИ. СОЗДАНИЕ МУСУЛЬМАНСКИХ ГОСПИТАЛЕЙ В УЗБЕКИСТАНЕ *Bioethics and Law*, 5(2), 180-183.
35. Зокиржонов, Ш.Б.(2023). НРАВСТВЕННЫЕ ПРОБЛЕМЫ ВЗАИМООТНОШЕНИЙ МЕЖДУ ВРАЧОМ И ПАЦИЕНТОМ. *Bioethics and Law*, 5(2), 184-189.
36. G.Q.Razzoqova (2023). Xalfachilik, Xorazm xalq og’zaki ijodi. *Bioethics and Law*, 5(2), 190-193.

CONTENTS | MUNDARIJA | СОДЕРЖАНИЕ

---

37. Ruzmatova, G. (2023). "INSON ERKINLIGI" INSON ONGINING O'ZINI-O'ZI BOSHQARISH QOBILİYATI SIFATIDA. *Bioethics and Law*, 5(2), 194-198.
